

Տարեկան գինն է . . . 140 դր.
Վեցամսեայ . . . 75 ,,
Եռամսեայ . . . 40 ,,
Սեպտեմբեր ամսու 3 դրուսուշ է :
Ստորագրութիւնները կանխիկ են :
Ստորագրութիւնները ամեն ամսոյն 1 ին
եւ 16 ին կը սկսին :

Դուրս երթալից լրացիր՝ Կարճ
ճակըր առնողին վրայ է :
Լրացրոյ մերթնեալ նամակ կամ որ
եւ իցէ գրութիւն . խմբագրին պիտի
ուզուի . եւ ամեն ճամբուն ճախ
ըն իրողին վրայ է :

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԳԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

ՆՈՐ ՏԱՐԻ

Լրացրոյ ներկայ թերթը մամու-
լէն եղած ժամանակը 1859 տարին վեր-
ջանալու քանի մը ժամ մնացած, եւ ան-
շուշտ մեր արդոյ բաժանորդաց շատն
ձեռքն հասած ժամանակը 1860 երորդ
թուականն սկսած կըլլայ : Աւստի կը
փութանք նոր տարի շնորհաւորել մեր
սիրելի ազգայնոց, եւ ամեն յաջողու-
թիւն ու բարօրութիւն մաշխել իրենց :

Մարդիկ ապագային դիտութեան
յաւիտեան զուրկ մնալու ճակատագրու-
նալ ըլլալով ի սկզբանէ, եւ ազգաց ու
անհատաց բազմին անօրէնութիւնն ալ
Սմեմակալ Երարին ձեռքն ըլլալով,
մեր պարտքն է ինքզինքնիս Մոր ան-
հուն մարդասիրութեանը յանձնել, եւ
Իր աննահանջ ճիշտմաններուն խո-
նարհութեանը երկիրդարել : Բայց նոյն
Սմեմակալ Տէրը զանազան պարտաւո-
րութիւններ դրած է մեր վրայ, որոց դը-
լաւորներէն մէկն ալ ընկերական կար-
գին մէջ ազգային պարտաւորութիւնն ըս-
վածն է, որ իր ազգը սիրելու եւ անոր
յաջողութեանը բարեկեցութեանն ու
յառաջադիմութեանը սրտանց փոխաբե-
լու եւ ձեռքէն եկածին չափ նպաստա-
մատոյց ըլլալու վրայ կը կայանայ :

Մեր մեր ալ, յառաջիկայ նոր
տարուստ մէջ մեր սիրելի Ազգին համար
Արին Մտիտանալութիւնէն երջանիկ
օրեր, խաղաղութիւնն ու բարօրութիւնն
մաղթած ժամանակին մեր ազգային
պարտաւորութիւններն ալ միանգամայն
միտքերնիս բերել պարտք կը համարինք :

Ազգերնիս իրեն յատուկ եղած եւ
բոլոր աշխարհէ գովութեամբ վկայված
բնական աշխիւ ձիրքերն աւելի եւս փայ-
լեցնելու եւ դարուս քաղաքարթու-
թեան ճամբուն մէջ արժանապէս յա-
ռաջ երթալու համար հզոր ջանից կա-
րող ըլլալը անուրանալի է : Այս կարտու-
թիւնը արդէն Ազգը ձանձրած է եւ լե-
ցնելու համար ալ արդարեւ քիչ շատ
ջանք կրնէ . բայց աս ալ չկրնար ուրաց-
վել, որ ազգային պարտաւորութեանց
ձանաւուրը դեռ ազգիս ժողովրդեանը
մէջ ընդհանրացած չըլլալով՝ եղած ջան-
քերուն արդիւնքն ալ ազգին կարտու-
թեանցը հետ համեմատութեամբ դեռ
փոքր է :

Մենք՝ ազգին յառաջադիմութեան
↑

յաջողութեան եւ բարօրութեան միտք
միջոց ազգային դաստիարակութիւնը ձան-
նայով՝ հաստատութեամբ համոզված
ենք որ անոր ազգիս ժողովրդեան մէջ
ընդհանրանալով՝ բնականաբար ազգային
պարտաւորութեանց ինչպէս եւ իրաւանց
ձանաւուրն ալ կընդհանրանայ : Ասոր
համար մեր բոլոր ուշադրութիւնն ազ-
գային դաստիարակութեան վրայ անփոփ-
ված է, եւ մեզն նպատակ դրած ենք մեր
սիրելի ազգայնոց այ բոլոր ուշադրու-
թիւնը, բոլոր ջանքը եւ բոլոր կարողու-
թիւնը անոր վրայ ամփոփել :

Այս օրգրամը եւ այս հաստատուն
համոզմամբ է որ ազգիս մէջ դպրատանց
եւ ուսումնական հաստատութեանց հա-
մար եղած ամենէն տկար ջանքերն ալ
կը դովենք ու կը քաջալերենք, եւ անոնց
բարեկարգութեան, յառաջադիմութեան,
յարտաւելութեան ու արդիւնաւորու-
թեան միջոցներն ալ ժամանակ ժամա-
նակ մեր կարողութեան ներքուն չափ
ցուցնելու կաշխատինք :

Այս ընթացքը բռնեցինք մինչեւ
հիմա մեր խմբագրական պաշտօնին մէջ,
եւ սիրելի ազգիս կողմանէ լրացրոյս ըս-
տացած սիրալիր ընդունելութեան եւ
ներողամիտ համակրութեան օր քան զօր
աւելնալը տեսնալով՝ կը քաջալերինք աս-
կեց ետքն ալ նոյն ընթացքնիս աւելի
հաստատումութեամբ եւ փութով շու-
րունակել՝ առանց ամենեւին միտ դնե-
լու ժամանակ ժամանակ դիտաւոր աստ-
ղիւրու պէս Հայոց հորիզոնին վրայ եւ
ընեցող եւ քիչ ժամանակէն անկրեւոյթ
կողմ երազատեաններուն կամ սուտ
մարդաբններուն, որոնք ազգը մէկէն
'ն մէկ քաղաքարթութեան սանդուղքին
փարի աստիճանէ վերի աստիճանը ցառ-
կեցնելու գաղտնիքը կամ թէ բանք փի-
լեսոփայական քարը դրած ու ճոցերնին
դրած ձեւանալով պարզամտաց առջեւ,
ձախորդ յանձնադաստանութեամբ կը
պուան, կը դռնն, կը խայթն, կը
խաճատն, ազգը կը վատահամարեն,
խաղաղութեան տեղ զրգուցութիւն, սի-
րոյ տեղ ատելութիւն, քաջալերութեան
տեղ վհատութիւն կը սերմանն, եւ ի-
րենց խոստացածին հակառակ արդիւ-
նաւորելով վերջապէս ազգին զգուանքն
ու արհամարհանքը վրայնին կը ձգեն ու
կորագրուին կը մեկնին աստարեղէն :

Վրաստանի գինեւորն ժամանակ ժամանակ
տարապայման բարձրանալն ինչպէս սիրել ամեն

բաներու նոյնպէս ապագրական նիւթոց, դր-
ճարաց, Վարձաց եւ այլն գիներն ալ կը կա-
պտակ ակնարկ ըլլալով, կը պարտաւորենք այս
տարի թեթեւ յաւելուած մը բնելու լրացրոյս
դնոյն վրայ, եւ փոխանակ 130 դրուսուշ 140 դր-
ուսուշ ընել մի արեւկանք : Այս յաւելուածը
նեղով ալ դարձեալ շատ հեռու ենք ասկեց վեց
եթեւ տարի սուտ լրացրոյս ունեցած գինն, որ
120 դրուսուշ էր, բայց իբրք հիմակաւ 160-170
դրուսուշն հաստար էր : Այս ան զի 120 դրուսուշ
ընելով այն ժամանակը մէկ Մեծիտիկ հարկը
նոց ասկի եւ մէկ արժաթ քան զորուսնոց կը վե-
ճարվիր մեզն : Իսկ հիմա՝ լրացրոյս տարեկան գի-
նը մէկ Մեծիտիկ ասկի ալ հաստար չըլլալն
դաս՝ ժամանակ կըլլայ որ քանակներուն զարուշ
ալ մեք վրայ դրուսուշ Մեծիտիկ ասկին գինը
մինչեւ 150-160 դրուսուշ երկուսն համար, եւ ա-
սով սրճախ մեզն մնալու ըլլալը պէտք կընայ հաս-
կեցնել :

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ ՅԻ ԳԵՆԵՏԵՐԵՐ

Եւրոպական լրագրաց եւ ժողովրդ-
դոց ուշադրութիւնը դրուելու արժա-
նի նիւթ մը վերջապէս երևան ելաւ :
Փարսից մէջ անանուն տետրակ մը հրա-
տարակվեցաւ գեղար. 11/23 ին օրը՝
Պարսից Տէրութեանց ճաշ անուկով, եւ
բոլոր հռոմէական աշխարհն իրար ան-
ցուց :

Այս տետրակին նպատակն է Պարսից
աշխարհական իշխանութիւնը դարուս
պահանջներն իրեն հետ համաձայնե-
ցնել :

Ասոր համար հարկաւոր կը դատի
Ռոմանիայի դաւաւր Պապին իշխանու-
թեան երկրէն դատել, Պապին աշխար-
հական իշխանութիւնը միայն Հռոմ քա-
ղաքին մէջ ամփոփել, եւ հռոմէադա-
ւան տերութեանց կողմանէ տարեկան
տուրք մը կապվելով՝ պարսկական արքուն-
եաց ծախքը հոգալ :

Մինչեւ հիմա ասանկ եւ ասկէ խիստ ա-
ւելի ծանր առաջադիմութիւններ ընող յոյ-
ւածներ ու տետրակներ շատ հրատարակ-
վեցան եւ ամեն օր ալ կը հրատարակ-
վին Եւրոպայի մէջ, բայց այս տետրակին
ըրած մեծ ազդեցութեան պատճա-
րը՝ պաշտօնական զրգէ մը ելած ըլլա-
լուն կործինքն է, որովհետեւ իր ոճն ու
գրութեան ձեւը կը ցուցնեն որ անց-
եալ տարի իտալական պատերազմը բաց-
վելէն առաջ Մարտի 9-ը Իրաքուս
անուկով հրատարակված հռոմէաւոր տետ-
րակը շարադրող զրգէն դործն է մի եւ նոյն
աղբիւրն չէ չէնալ :

Պապից եւ բոլոր Եւրոպայի ա-
զատամիտ լրագրները գովեստ կը խօսին
անոր վրայ . իսկ կրօնական լրագրիւն-

ըր վար կը զարնն, կը հերքեն եւ կրակը
ձգել պրեւու արժանի կը դատեն իրրեւ
հերեակնասական դրուածք մը, որովհե-
տեւ Պապին աշխարհական իշխանու-
թեանը մէջ փոփոխութիւն մտցունելը
քրիստոնէութեան կործանում կը թուի
իրենց աչքին : Պապից կոպիտորոյնն-
ընն ալ հերքման կոնդակներ կը հանն
անոր դէմ, եւ կ'պատանան որ անոր մէջ
յայտնված դադաւիարները եթէ տերու-
թեանց ժողովն մէջ ընդունվին, խիստ
մեծ ու ահաւոր դեպքեր կը ծագին, որոց
անմտը տեսած չեն մարդիկ, եւ ասանկ
իններորդ դարը երկար եւ անուսանալի
արհաւիրք կը թողու պապայայց :

Այսպիսի իրարանցումն պատճառ կող-
դրուածքն մը վրայ կը կարծենք որ կարծե-
քանի մը տեղեկութիւն տալ մեր արդոյ ըն-
թերցողաց ուստի տեղը գլխաւոր կեան-
բուն մէկ քաղաքաւոր թարգմանելով հաս-
կը գնենք :

Պապին աշխարհական իշխանութիւ-
նը հարկաւոր է եւ օրինաւոր . բայց քիչ մը բն-
դարձակութիւն ունեցող տերութեան մը չկը-
նար յարմարիլ : Այն ժամանակը միայն հրա-
տարակ է երբոր իշխանութեան մը հաստարիկ
եւ դաժ ամեն պայմաններն այնքան գործունէու-
թեանն առնուին ու յառաջադիմութեանն ա-
զատ է : Առանց բանակի, առանց պարտաւո-
րաց խորհրդարանի, առանց դատաստանի եւ
առանց օրինաւորի պետք է աղբի : Չատ տե-
տակ մը կառավարութիւն է, որ տեղի ընտանե-
կան իշխանութեան մը կը նմանի քան թէ աղ-
գի մը գառաւազարու թատ : Այս գառաւազարու-
թեան ներքեւ, օրէնք՝ հաստաց վարդապետու-
թիւններն են, օրէնքներն են, քահանայներն են,
մարտնեղ սեղաններն են, եւ կառավարութեան
մի միայն վահանը՝ հոգեւոր գեներալն են : Իր
զօրութիւնը աւելի իր տկարութեան մէջն է քան
թէ ուժին . ազգած տկարութեանը մէջն է .
քաղաքական կեանքը զգեմ ժողովներուն առ-
ւած բարօրութեանը մէջն է :

Սակեց ընտանաբար կը հեռուի ըստ մեր
կարծեաց, թէ ինքիքը Պապին շատ կամ քիչ
հպատակ, շատ կամ քիչ երկիր ունենալուն վե-
րայ չէ : Պապ է որ ինքը ուրիշ հպատակ չըլ-
լալու եւ աշխարհօրէն անկախ իշխան մը ըլլալու
բաւական ըլլալից հպատակ եւ երկիր ունենայ :
Բայց պետք չէ որ այն անկախ իշխանութիւնը
քաղաքական խաղեր խաղալու գինը պարտաւոր-
վան զի այն ժամանակը քահանայապետ փոխա-
նակ իր իշխանութեանը մէջ անկախութեան ա-
պահովութիւն մը դրանելու, իրեն համար ծառու-
յութեան պայման մը եւ իր ժողովրդեան համար
ալ գերութեան հարկ մը կը դրանէ, այսինքն ին-
քը սիրելին ծառայ եւ իր ժողովրդին ալ գերի
կըլլայ :

Հարկ է Պապին աշխարհական իշխա-
նութիւնը հաստատ պահել . բայց

Հարկ է զանկա հնար եղածին չափ աղա-
տել այն ամեն պատասխանատուութիւններն որ
կառավարութեան մը կը վերաբերին . եւ եկեղեց-
ւոյ պէտք այնպիսի պայմանի մը մէջ գտել, որ իր
հոգեւոր իշխանութիւնը չնեղի եւ վատնող մէջ
չկնայ իր քաղաքական իշխանութեանը երեւոյն :

Ասանկ ըլլալու համար հարկ է իր ձեռքն
դաժ հոգը պրոփելընել քան թէ մեծցրել, եւ
իր հպատակներուն ալ թիրք պահանջները քան

Թէ աւելցնել:

Հարկ է նաև իր հողին մէջ գտնուող եւ քաղաքական կենաց օգուտներէն զերկամ ժողովուրդներուն փոխարինութիւն մը ընել հայրամանակ անտեսող կառավարութեամբ մը:

Ոսմանիայի դաւառը քանի մը ամէն ի վեր ի սօք բաժնորձ եւ Պապին իշխանութենէն: Արդէն առժամանակեայ կառավարութիւն մը ունեցած է. եւ այս օրուան օրս այնպիսի կառավարչի մը ունի որուն իշխանութիւնը բարձր մեծին խառնակի երկիրներուն վրայ կը տարածի: Բնէն որ այս բաժանումը կառավարած իրողութեան մը իշխանութիւնը սննի իր կողմէ: Պէտք է Ոսմանիայի դաւառը Պապին դարձունել:

Արդ, ամեն բանէ առաջ պէտք է որ աւելցնուած ժողովը Պապին աշխարհական իշխանութեան հարկաւորութիւնը ծանցնայ իբրև եւսական սկզբունք մը եւրոպական բարեկարգութեան: Բայց մեզ անհրաժեշտ է զիտար կեարք: Մեղի համար սկզբունքը աւելի արժէք ունի քան թէ քիչ ուշտու երկիր ունենալը որ անոր ընտանի հետեւութիւնն է: Աւելնալը երկիրն գտալը բարձր կարեւորութիւնը Հռոմի վրայ է. մնացածը երկրորդականն է: Պէտք է որ Հռոմը քաղաքը եւ իջ. Պետրոսի ժառանգութիւնը Պապին վրայ ապահովուեն մեծ տէրութիւնները, մեծաբանութեամբ եկամտաներով, զորոնք հռոմեացական տէրութիւնները վճարեն իբրև անհամբովեան եւ պաշտպանութեան հարկ եւ կեղծոյց պետին:

Պէտք է որ իտալացի զորականներ իտալական դաշնակցութեան զօրքերէն ընտրուելով Ս. Մարիա խաղաղ ու անբռնարար լի պահեն: Պէտք է որ հարկ երկուսն չափ ընդարձակ քաղաքական ազատութիւն մը տրուելով Հռոմի ժողովուրդին, քաջամտապիտանութեամբ կառավարութիւնը կառավարական ամեն մանրամասն պարագաներէն ազատի. եւ քաղաքական կենսից զերկամ ժողովուրդը այս կերպով քաղաքական կենսից մասն ունեցած ըլլայ: Աւելնալը պէտք է որ ամեն քաղաքական դժուարութիւն, պատերազմի եւ ապստամբութեան բոլոր դաղաժարներ յաւանանք վերանայ Պապին իշխանութեան հողին: Եւ կարենայ ըսել թէ Վերսալի փոխանորդին սիրած տեղը սեր խաղաղութիւն եւ բարօրութիւն ալ կը տրի:

Տէրութեանց ժողովին կը վերաբերի այս կերպարանափոխութիւնը կառարել, որ Հռոմի

աշխարհական իշխանութիւնն ապացնելու հարկաւոր եղած է:

Իբրև հողեւոր եւ ներքին հաստատութիւն Պապութիւնը մարդիկ վարկանք բան մը չունի. վասն զի յաւանանքն է: Իսկ իբրև քաղաքական հաստատութիւն մարդկային իրաց ամեն փորձութիւններուն ու ձախարհութիւններուն ենթակայ է: Արդ, ամենուն պատիւն ու ապահովութիւնը կ'պահանջէ, որ պապութիւնը՝ ժամանակէն առ ժամանակներն ստացած սահմանադրութեամբ իր զինքն չը կրէ:

Իսկէն մոլեռանդ լրագրող վերոյիշուեալ դաղաժարները Պապիկը կառավարութեան մտաց յայտարարութիւնը համարելով ամենէն աւելի լռելիս է, թէ եւ ինչ լրագրին յայտարարութիւն կրնէ թէ կառավարութեան ազդեցութեամբը գրված է: Յիշեալ բարեկարգ լրագրողը (Իւնիփէ) կը գրէ, թէ ժառանգական եկամտ հաստատանքներուն իրենց « մանկն եկամտ հաստատանքներուն իրենց » ձայնը բարձրացնելու եւ իրենց միտքը « համարձակ ըսելու »: Այս համար պարզ գիտին եւ երազ միջոցը կը ցուցնէ ինչպէս: Ուղերձի մը օրինակ կը հրատարակէ Հռոմի Պապին ուղղված, եւ կառավարիչ որ Պապիկը բոլոր հաստատանքներն ստորագրեն զայն:

Գծարողարար, ինչպէս լրագրին առաջարկած այս բարեկարգական անմեղ միջոցը Պապիկը կառավարութեան անհամար երեւնալով ներքին գործոց պաշտօնէն կողմէն ազդարարութիւն մը կ'ուսիրեն: Յիշեալ ազդարարութեան մէջ ըսված է թէ « Ինչպէս վերոյիշուեալ առաջարկութեանը նիւթ կ'զարկնուի կրնայ կատարեալ ազատութեամբ քննուիլ ու վիճվիլ. բայց կրօնական պատճառանք Պապիկը մէջ քաղաքական յուզմունքը յարուցանել ջանալը ներքին չէ »:

Պապիկը ինչպէս լրագրին խօսքին

նայելով՝ Քարիկը մէջ լուր տարածվեր է թէ Պապին նուիրակը վերոյիշուեալ անարական գէմ պաշտօնական հերքում մը ինքրերէ Պապիկը կառավարութեանն է, բայց մինչև հիմա, կրտէ յիշեալ լրագրողը, Ս. Մարիա խաղաղ մը չըրաւ որպէս զի յիշեալ անարական վտայօք հասարակութեան ունեցած կարծիքն ու համարումը ցրել կամ ակարացնելը:

Արդ ինչպէս թէ Հռոմի կառավարութիւնն ալ տէրութեանց ժողովին խնդիրներ երեւոյնալանին ձամբայ կ'ըլլել եւ թողոցը է վերոյիշուեալ անարակն հրատարակվելուն վրայ:

Տէրութեանց ժողովին ներկայ զբաղը վերջը լրագրող երեւոյնալաններէն ոմանք՝ արդէն ձամբայ կ'ըսեն Քարիկը երթալու համար, եւ կ'ըսեն թէ յունվարի ըսկիցներն ամենն ալ Քարիկը պիտի գործընդհանրեն: Բայց թէ որ ինչ լրագրին առաջ լուրն ստղղէ նէ Հռոմի եւ թեւեւս ուրիշ մէկ քանի տէրութեանց ալ երեւոյնալաններուն քանի մը օր ուշանալով տէրութեանց ժողովին դաժարութիւն քանի մը օր ալ եւ կ'ըսեն, եւ հետեւաբար յունվարի 15 էն առաջ չըրաւ բացվիլ:

Ինչպէս պարզվիլ եկած վերջին լուրերը կը ծանուցանեն թէ Ռուսիոյ կառավարութեան արտաքին գործոց պաշտօնակալ Արչաքով իշխանը՝ Տէրութեանց ժողովին համար Ռուսիոյ լրագրող երեւոյնական ընտրվելով՝ ամայս 19 ին ձամբայ կ'ըլլի Քարիկը երթալու համար:

Շվեդի եւ Արվիկիայի տէրութիւնն ալ ժողովին մասնակից ըլլալը տէրութիւններէն մէկն ըլլալով, յիշեալ տէրութեան ժողովուրդոց ժողովներն համա-

ձայնութեամբ խնդիր մատուցին թաշառութիւն, որպէս զի տէրութեանց ժողովին մէջ խառնոց ժողովողեան դատը պաշտպանէ. այսինքն խառնոցը ազատ թողվին իրենց ուղած կառավարութիւնն ընդունելու:

Թաղաւորն ալ իր արտաքին գործոց պաշտօնէն բերնով յայտարարութիւն ըրաւ պատգամաւորաց ժողովին մէջ, թէ Շվեդի կառավարութիւնը իր սահմանադրական շահուցը համեմատ պիտի վարվի տէրութեանց ժողովին մէջ:

Մարդիկ պատերազմին նշանալուութեան արժանի լուր մը չկայ: Սպանիացիք ծանր յառաջ կ'ըլլան մէկ կողմանէ օգրեւն գէշութեանը պատճառաւ, միւս կողմանէ իրենց յարձակմանը նըպատակ ըլլալը քաղաքներուն քով հասնելու ձամբայնքը գէշ եւ դժուարին ըլլալուն պատճառաւ, որով հարկադրված են անտուններ կարելու եւ թնդանօթներուն ձամբայ բանալու: Այս աշխատութիւններն ըրած ժամանակին արարներն ալ անդադար յարձակում կ'ընեն իրենց վրայ, թէպէտ եւ ամեն անգամ ալ յաղթվելով եւ կը դառնան:

Սպանիացոց առաջին յարձակման նպատակը թէ թեւեւ քաղաքը պիտի ըլլայ. ուստի ցամաքի կողմէն վրան յարձակում ըրած ժամանակին միանգամայն ծովը կողմանէ ալ զարնելու դեմաւորութիւն ունենալով, իրենց նաւախումբը յիշեալ քաղաքին ծովը կողմանէ ձամբուն մուտքը պահող բերդը անբարկծելով կործանեց:

Պապիկը զինուորական Ս. Մարիա խաղաղին խօսքին նայելով, Սպանիոյ կառավարութիւնը՝ Մարդիկ կայսեր ըրած պատերազմական մեծ պատրաստութիւն.

ՏՐՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՆՅՐԵՆԱՄԻՐԻ

Բ.

Քաղաքացիական պատերազմին լուծումը: Փորթի 23 դեկտ. 1859.

Մեր առաջնորդը յօդուածին մէջ հակեալ անհամարձեւեան մը ըրնէր նախնի դարուց զբաւորական վիճակին վրայ, եւ տեսնել որ մարդկութիւնն առհասարակ ցաւալի եւ մշնջնաւոր ձախորդութեան ենթակայ էր այս մասին: Իր մտաց ձգտելն ի դերեւ կելիին հանապաղ, եւ հոյակապ համարներուն հասարակաց օգտին համար բղբանները՝ Ղանայեանց ծակ կարածը լեցունելու ծառայեցին. վասն զի, ինչպէս ակնյայտնի կրտեսնայ հիմայ աշխարհ հիններուն երկաթութեանց հարիւրին մէկը չէ մնացած: Օրինակ իմն, Մարիոս Տերնտիոս Ալարոն՝ քերական պատմաբան եւ իմաստասէր, հինգ հարիւր հատրի չափ բուն դրած էր զանազան իւրթոց վրայ, հիմայ իր բոլոր գործերէն հազեւ քանի մը հատուած, եւ մէյով Արիւսադործութեան գիրքը կը տեսնուի: Տակիտոսի Պատմութեան քսան գիրքէն առաջին չորսն ու հինգերորդին սկզբնաւորութիւնը կայ, եւ հարեգութեանց տասնվեց գիրքէն ալ, առաջին վեցերորդէն մինչև մեծասաներորդն անյայտ եւ զած է, վեշտասաներորդն ալ վերջը կը պահի:

Սիկերոնի Հասարակապետութեան սքանչելի հրամանատարութեան մէկ օրինակը մնացած էր, ան ալ վեշտասաներորդը գարուն հաստական բարեկարգ ձևա-

քերը ծայրէ ի ծայր քերելով, մաքարութիւն վրայ անոր տեղն Օգոստինոսի Պատմաց Մեթոութիւնը գրեր էին: Սայ կարդնալն ալ այս գարուն սկիզբներն այն մատնանը Ա. Կոստանի մատնադրանին մէջ գտնելով, իր կրօնակցաց սկզբանցն ու նախապաշարմանը հակառակ ջնջեց Օգոստինոսի մեթոութիւնը, եւ տակէն մաքարութիւն երակաց մէջէն Հասարակապետութիւնը կորցեց դուրս հանեց, բայց առաջին քերիցն բարբարոսութեամբը շատ տեղ ձգակոր եւ լած, շատ տեղ ալ անձանայ եւ անիմանայ: Մեր նախնեաց ձեռագիրներուն ձախատողին ազգային բանասիրաց յայտնի ըլլալուն, աւելորդ կը համարվիք անոնց խօսքն ընել հոս:

Այս քանի մը օրինակէն մնացածը դատելով, կը տեսնանք որ այն ժամանակներն աշխարհիս երեսը ծածուկ ձեռք

* Պէտք է պատշաճօրէն պարզական բուռնազրոյց համար վերնակիցի սխալաւոր մը շատեւ Պէտքէն Յարութիւն ամբողջին ինտմըքը կորստեան դատապարտեցաւ: Հասարակական գրիքը գտնուողէն կը բաժանուի մեր արեւելեան վարդապետները, որ հեթանոսաց սրբապաշտութեան զերծուցանելու դիմամբ, նախնեաց գիրքերը միտմաբար դետերն ի վար կը նետեն եւ զեր, կամ եկեղեցեաց հիմնարկութեան աստիճաններուն տակը կը թաղեն կ'ըրն սնուակներով: Արիւսոնի Հասարակապետութեան նաւաբեկութիւնը հոս իբրև իրենց հաստակցաց շատաւոր աշուրներուն գերան վերնակիցի հարցը ցըրունելով, մեր բանասիրաց կը խոտանանք, որ սերիւ պատեհող վերնակցան վանքերուն Վերսալից նկարագրելու ամբար անանի անձի մը գրուածքէ, որուն վերջութիւնը ժխտելու կամ սրտաւր բուռական չեղնոր ըլլալ ոչ հիմնական եւ ոչ ապագայ Ա. Ենեակիլ լրութիւնը:

մը կեցած, մարդկային մտաց արդիւնքը Արիւսի գաւկններուն պէս կը յաւերջանալէր, եւ Պապոսի, կամ թէ ըսենք, ժամանակին որիորն ի վար կը նետեր կը կորուսանէր: Այս ձեռքը կամ չար ոգին կամ պատճառը փնտաւցելն խո գարկութեամբ, եւ մեզն անանի թուեցաւ թէ, նոր դարերուն բարեբաստութիւնը գործող ողբոյն կամ պատճառին պակասութիւնը կը նիւթէր: Աւստի առաջադրեցինք, որ ըստ մեր կարծեացն այս վերջին պատճառը գտնալով, չգիտողաց ցըրունեք, նախնեաց կորուսանելուն վրայ միջիտարութիւնը հիմնական ապահովութեամբ, եւ գործելու խառնոց խոտանեք պատեհէն:

Արդ՝ ո՞րն է այն ոգին կամ արդաստորիչ եւ անմահարար գործութիւնը, որ զիշեր ցրեկ անբերութարար կ'ըլլաւ սակի, իրեն յանձնուած հատիկը հասարակապետիկը Արիւսայի մէկ ծայրէն մինչև Ամերիկայի միւս ծայրը կը տարածէ, եւ մարդկային բարուց, օրինաց, դաստիարակութեան եւ կրթութեան օր ըստ օրէ ազնուանալուն հսկելով, անոր բարեբաստութեանն ու բարեկեցութեանն սաստարութիւն կրնէ: Արիւսայ կուզեսէ, Սամիտին ստիւծուն աւեղծուածն է, որուն անդէտ ըլլալ կայ ասորուան օրս: Բարբ լեզուներնուս ծայրն է, եւ արտասանելը միայն կը մընայ. վասն զի իրն ունիք, եւ ինթ-խուութիւնն ի վարկաբարդի, արդիւնքնիս ալ այնչափ փոխաւ շատ անգամ ալ անշահ

եւ փնտաւար է որ, չենք կրնար Արիւսայի յեղափոխութեանց եւ կերպարանափոխութեան հրաշքները զիւրաւ անոր ընծայել, եւ անունը լեզուներնուս ծայրէն իրելով, « Տպագրութիւնն է այս », ըսել:

Այս, սպաղորտ թիւնն է աշխարհս ասանկ շարժող, բանին ինքնակալութիւնը հաստատող, մարդկային պատիւ պաշտպանող, պարտեաց եւ իրաւանց սահմաններն որոշող, արդարութեան կը շնուն անիրաւութեան բանարարութեան պատսպարող, դերութեան կապանքն օր օր խող, մարդը հաւատքին համար կրաւ կը զնոգն բանակալութիւնը կործանող մարդուն անձնիշխանութիւնը խիղճը եւ ազատութիւնը հրատարակող եւ սպասող գործութիւնը: Մտնուելն կապիւրին իր ամեն մէկ երեւելին, մարդկային ազգին կեղծաւոր խաբար եւ վատնուն թշնամեաց օղունքն ու թիկունքը կը ջալտէ, եւ Աստուծոյ պատիւը մտաց գործաւ ծուծնէն դադարեցունելով անբանից կարգի լիջցունել ուղղ դաւաճաններուն ալ լեզուն կը տարէ կոր: Արքիմիդէս երկրաբանը տեղէն խախտելու համար երկրաբանութեան դուրս յենարան մը կ'ուզէր Պերսիանացոյն մէկը երկրաբանութիւնը զուրս չըլլալով խնդիր լուծեց: *

Յայտնի է որ մարդիկ ի սկզբան բեր

* Այս ասացումը ժամ Պապիկը Ս Պապիկը տնտեսագետ իմաստասիրին է, որ զէ ժողով ու Յիսուսեանց վտայք ըսած է իր համար խորհրդածութեան մէջ: Արքիմիդէս արժանապէս սպաղորտեան գրական ու գտնական պատշաճեցունելով, փոխ տուիք:

